

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22.02.2006, sp. zn. 29 Odo 728/2003, ECLI:CZ:NS:2006:29.ODO.728.2003.1

Číslo: 15/2007

Právní věta: Smlouva o postoupení pohledávky podle § 524 a násl. obč. zák., která byla uzavřena za účelem, aby pohledávka zástavního věřitele byla uspokojena tím, že zastavená pohledávka se stane majetkem zástavního věřitele, je jako tzv. propadná zástava neplatným právním úkonem podle § 39 obč. zák.*)

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 22.02.2006

Spisová značka: 29 Odo 728/2003

Číslo rozhodnutí: 15

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Postoupení pohledávky, Právní úkony

Předpisy: § 151a předpisu č. 40/1964Sb.

§ 151h předpisu č. 40/1964Sb.

§ 151i předpisu č. 40/1964Sb.

§ 524 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 526 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d v Táboře rozsudkem ze dne 20. 3. 2003 zamítl žalobu, kterou se žalobce Ing. P. B., jako správce konkursní podstaty úpadkyně M. banky, a. s. v likvidaci, domáhal po žalované VU, a. s., zaplacení částky 75 107,60 Kč s 15% úrokem z prodlení od 17. 12. 1998 do zaplacení. Soud prvního stupně měl za prokázáno, že pozdější úpadkyně jako zástavní věřitelka uzavřela 30. 6. 1999 s VK, a. s., jako s osobní dlužnicí k zajištění své pohledávky vůči osobní dlužnici z úvěrových smluv smlouvu o zřízení zástavního práva k pohledávkám (zástavě) osobní dlužnice vůči jejím dlužníkům (poddlužníkům). Výše uvedeným způsobem byla zastavena i pohledávka osobní dlužnice vůči žalované za dodávku zboží ve výši 275 107,60 Kč, jejíž nesplacený zůstatek činil 75 107,60 Kč.

V článku VI. zástavní smlouvy si strany sjednaly i postoupení zastavených pohledávek na zástavní věřitelku, s tím, že toto postoupení nabyde účinnosti mimo jiné i tehdy, nesplní-li osobní dlužnice své povinnosti vůči zástavní věřitelce, přičemž ke splnění této odkládací podmínky došlo k 30. 3. 2000. Do pěti dnů od splnění odkládací podmínky pak měla osobní dlužnice povinnost oznámit svým dlužníkům postoupení pohledávek zástavní věřitelce. Osobní dlužnice oznámila žalované podáním z 8. 2. 2000, že v tomto řízení vymáhaná pohledávka byla zastavena ve prospěch zástavní věřitelky.

Správce konkursní podstaty úpadkyně oznámil žalované podáním z 21. 5. 2001, že pohledávka byla zastavena a postoupena, ovšem tyto skutečnosti nejsou nijak blíže dokládány. Žalovaná uhradila žalovanou částku 18. 6. 2001 na účet označený osobní dlužnicí v podání z 18. 8. 1999. Vznik vymáhané pohledávky pokládal soud za nesporný, na základě provedeného dokazování však uzavřel, že postupitelka žalovanou (jako svou dlužnici) o postoupení pohledávky neuvědomila a postupník je neprokázal. Tím, že svůj dluh dne 18. 6. 2001 uhradila na účet postupitelky, se tedy žalovaná tohoto závazku zprostita.

K odvolání žalobce K r a j s k ý s o u d v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře rozsudkem ze dne 22. 5. 2003 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobě v plném rozsahu vyhověl. Podle odvolacího soudu provedl soud prvního stupně dokazování v dostatečném rozsahu, jeho právní závěry a hodnocení některých listinných důkazů však správné nebyly. Z listin předložených žalobcem (z dopisu ze dne 21. 5. 2001, doručeného žalované /s tím, že přílohou je mj. i zástavní smlouva/) podle odvolacího soudu vyplynulo, že žalobce splnil vůči žalované podmínky stanovené v § 526 odst. 1 obč. zák., když prokázal postoupení pohledávky dlužnicí. Nárok žalobce je proto oprávněný a jestli žalovaná pohledávku dne 18. června 2001 uhradila na účet postupitele, stalo se tak na účet nesprávného věřitele.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná včasné dovolání, namítajíc, že jsou dány dovolací důvody uvedené v § 241a odst. 2 a 3 o. s. ř., tedy, že řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (odstavec 2 písm. a/), že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (odstavec 2 písm. b/) a že vychází ze skutkového zjištění, které nemá v podstatné části oporu v provedeném dokazování (odstavec 3).

Konkrétně dovolatelka odvolacímu soudu vytýká, že jím vyslovený právní závěr je v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními. Dovolatelka považuje za absurdní, aby právní úkon zástavní věřitelky (postupníka) učiněný v rámci právního vztahu vzniklého zastavením pohledávky (výzva z 21. 5. 2001) měl právní účinky i ve vztahu k jejímu postoupení dle § 526 obč. zák., ke kterému mělo dojít o více než devět měsíců později.

I kdyby bylo možné hypoteticky chápat výzvu z 21. 5. 2001 jako oznámení o postoupení pohledávky, nestalo by se tak neprodleně, jak vyžaduje zákon, a případná škoda takto vzniklá dovolatelce by byla kryta smluvní pokutou dle čl. IV. odst. 1 zástavní smlouvy. Vyjádřený argument soudu nemá podle dovolatelky oporu ani ve smluvní úpravě, kterou si strany v této souvislosti sjednaly v zástavní smlouvě, kde si jednoznačně stanovily práva a povinnosti jak „pro právní vztah zastavení“, tak pro následné postoupení pohledávek. Lze-li vyjít ze skutečnosti, že prodlení zástavního dlužníka (zástavce) nastalo 30. 3. 2000, měl podle článku IV. odst. 1 zástavní smlouvy povinnost informovat do pěti dnů poddlužníky, včetně dovolatelky. Vedle toho nemůže vyzníti v neprospěch dovolatelky, že zástavce průběžně – ve smyslu článku IV. odst. 3 a článku VIII. odst. 2 zástavní smlouvy – neinformoval zástavního věřitele o změnách, stejně jako nemohl informovat o postoupení dle článku VI. odst. 2 zástavní smlouvy poddlužníky, kteří takový postup v dobré víře očekávali.

Vše, co bylo řečeno v předchozím odstavci, podle dovolatelky platí jen za předpokladu, že výzva ze dne 21. 5. 2001 měla skutečně účinky byť opožděné notifikace o vzniku zástavního práva. Primárně dovolatelka v hodnocení tohoto stěžejního důkazu spatřuje zásadní rozpor, s tím, že jeho odstranění je jedním z důvodů podání dovolání. Je-li tento důkaz posuzován individuálně, jeho důkazní síla neobstojí ve srovnání s požadavkem určitosti a srozumitelnosti, kterou zákon pro takový právní úkon vyžaduje. Neurčuje-li zástavní smlouva (její příloha) přesně předmět zástavního práva (zástavu – pohledávku), zástavní právo podle dovolatelky nevznikne. Dovolatelka soudu vytýká, že se dostatečně nevypořádal s tím, že pohledávka k 30. 6. 1999 činila pouze 75 107,60 Kč a nikoliv 375 107,56 Kč. Ve výzvě ze dne 21. 5. 2001 je nesprávně odkazováno na zástavní smlouvu (resp. její neopravenou přílohu), byť je požadováno pouze 75 107,60 Kč. Dovolatelka se proto důvodně

domnívala, že ze strany zástavní věřitelky (pozdější úpadkyně) nejde o úkon učiněný v souladu se smlouvou, a v dobré víře plnila ve prospěch zástavce (postupitelky). Oznámení o postoupení pohledávky pak bylo dovolatelce zasláno až po zaplacení pohledávky zástavkyni (postupitelce). Dovolatelka podrobuje kritice i to, že odvolací soud nevyhověl jejímu návrhu na přerušování řízení, odůvodněným tím, že dosud nebyl skončen incidenční spor, a že tak probíhá řízení, v němž je řešena otázka, která může mít význam pro rozhodnutí soudu. Z popsaných příčin dovolatelka požaduje, aby Nejvyšší soud zrušil napadené rozhodnutí a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

V průběhu dovolacího řízení dovolatelka změnila obchodní firmu (na US, a. s.), což se promítá i do jejího označení v tomto rozsudku.

Dovolání je přípustné ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř.

Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Nejvyšší soud se nejprve zabýval správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Jinak řečeno, při úvaze, zda právní posouzení věci odvolacím soudem je ve smyslu ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. správné, dovolací soud vychází ze skutkových závěrů odvolacího soudu; to platí i tehdy, jsou-li tyto skutkové závěry rovněž zpochybněny prostřednictvím dovolacího důvodu dle ustanovení § 241a odst. 3 o. s. ř. (shodně srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2004, sp. zn. [29 Odo 268/2003](#), uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 6, ročník 2005, pod číslem 98).

S přihlédnutím k době uzavření zástavní smlouvy (30. 6. 1999) je pro další úvahy Nejvyššího soudu rozhodný především výklad zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění zákonů č. 58/1969 Sb., č. 131/1982 Sb., č. 94/1988 Sb., č. 188/1988 Sb., č. 87/1990 Sb., č. 105/1990 Sb., č. 116/1990 Sb., č. 87/1991 Sb., č. 509/1991 Sb., č. 264/1992 Sb., č. 267/1994 Sb., č. 104/1995 Sb., č. 118/1995 Sb., č. 89/1996 Sb., č. 94/1996 Sb., č. 227/1997 Sb., č. 91/1998 Sb. a č. 165/1998 Sb.

Podle ustanovení § 151h obč. zák., zastavit lze i pohledávku, jestliže předmětem jejího plnění je věc, právo nebo jiná majetková hodnota (odstavec 1). Zástavní právo k pohledávce vzniká písemnou smlouvou mezi zástavním věřitelem a zástavcem, který je věřitelem pohledávky použité k zajištění. Zástavní právo je účinné vůči poddlužníkovi, jen jestliže je poddlužník o tom písemně vyzooměn zástavcem nebo jestliže vznik zástavního práva je mu prokázán zástavním věřitelem (odstavec 2). Zástavní právo k pohledávce se vztahuje i na dlužné úroky a ostatní její příslušenství (odstavec 3).

Ustanovení § 151i obč. zák. pak určuje, že byl-li vznik zástavního práva poddlužníku oznámen nebo prokázán, je poddlužník povinen plnit svůj závazek zástavnímu věřiteli. Je-li předmětem plnění věc, vzniká jejím předáním zástavnímu věřiteli jeho zástavní právo k této věci a zastavení pohledávky zaniká. Plnění závazku poddlužníka je zástavní věřitel povinen oznámit zástavci.

Z ustanovení § 524 obč. zák. se pak podává, že věřitel může svou pohledávku i bez souhlasu dlužníka postoupit písemnou smlouvou jinému (odstavec 1). S postoupenou pohledávkou přechází i její příslušenství a všechna práva s ní spojená (odstavec 2).

Dle ustanovení § 526 obč. zák. postoupení pohledávky je povinen postupitel bez zbytečného odkladu oznámit dlužníkovi. Dokud postoupení pohledávky není oznámeno dlužníkovi nebo dokud postupník postoupení pohledávky dlužníkovi neprokáže, zproští se dlužník závazku plněním postupiteli (odstavec 1). Oznámí-li dlužníkovi postoupení pohledávky postupitel, není dlužník oprávněn se dožadovat prokázání smlouvy o postoupení (odstavec 2).

Pro výsledek dovolacího řízení je určující prověření správnosti závěru odvolacího soudu, že důvodem pro přiznání požadované částky je účinné a postupníkem dlužníci řádně prokázané postoupení pohledávky, jejíž existenci ve vztahu k původní věřitelce (VK, a. s.) dovolatelka nezpochybňovala, tvrdíc, že právě této věřitelce dluh též řádně uhradila.

Právní posouzení věci odvolacím soudem neobstojí, neboť smlouva o postoupení pohledávky je co do svého obsahu ve skutečnosti ujednáním o tzv. propadné zástavě.

Problematikou tzv. „propadných zástav“ se Nejvyšší soud zabýval již v rozsudku ze dne 5. 9. 2000, sp. zn. [21 Cdo 2204/99](#), uveřejněném v časopise Soudní judikatura číslo 12, ročník 2000, pod číslem 131. V tomto rozhodnutí (na něž v podrobnostech odkazuje) Nejvyšší soud formuloval a odůvodnil závěr, podle kterého kupní smlouva, která byla uzavřena za účelem, aby pohledávka kupujícího zástavního věřitele byla uspokojena tím, že na něj přejde vlastnictví prodávajícího zástavního dlužníka k zástavě, je neplatným právním úkonem podle § 39 obč. zák.

Zástavní právo slouží k zajištění pohledávky a jejího příslušenství tím, že v případě jejich řádného a včasného nesplnění je zástavní věřitel oprávněn domáhat se uspokojení z věci zastavené (srov. § 151a odst. 1 obč. zák.). Smlouva (dohoda, ujednání), jejímž skutečným smyslem je sjednání tzv. propadné zástavy (uspokojení pohledávky zástavního věřitele tím, že mu připadne zástava do vlastnictví), je v rozporu s účelem zástavního práva tak, jak jej stanoví zákon, a tedy pro rozpor s účelem zákona neplatná podle ustanovení § 39 obč. zák. Podstatné přitom je, zda záměr převést vlastnictví zástavy jako způsob uspokojení pohledávek ze zástavní smlouvy, projevíly smluvní strany v době, kdy již vzniklo nejen samotné zástavní právo k zástavě, ale i nárok zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy. Případy, kdy je smlouva o převodu zástavy do vlastnictví zástavního věřitele uzavřena ještě předtím, než nastane realizační fáze zástavní smlouvy (dříve, než vzniklo právo zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy způsoby uvedenými v zákoně), lze kvalifikovat jako nepřipustné (a proto dle § 39 obč. zák. neplatné) sjednání tzv. propadné zástavy. Oproti tomu tam, kde zástavní věřitel má za osobním dlužníkem neuhrazenou pohledávku po lhůtě splatnosti, vskutku není vyloučeno ani to, aby se zástavní dlužník povinný splnit svůj závazek ze zástavního práva dohodl se zástavním věřitelem, že na něj převede vlastnické právo k zástavě a že dohodnutá kupní cena nebo (podle výše pohledávky zajištěné zástavním právem) její část bude použita (započtena) jako plnění zástavního dlužníka z titulu jeho závazku uspokojit dluh osobního dlužníka z výtěžku zpeněžení zástavy. Takovému postupu úvahy, jež se pojí k institutu „propadné zástavy“, nebrání (srov. k tomu shodně např. též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. [29 Odo 928/2003](#), uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 3, ročník 2005, pod číslem 27).

Posuzovaná věc (ve které si strany již v zástavní smlouvě sjednaly i postoupení zastavených pohledávek, jež mělo nabýt účinnosti, nesplní-li osobní dlužnice své povinnosti vůči zástavní věřitelce) se od výše popsaných případů propadných zástav liší jen v tom, že zástavou je pohledávka, která se smluvně převádí smlouvou o postoupení pohledávky, a nikoliv kupní smlouvou. Mechanismus sjednání propadné zástavy je zde stejný, i když z hlediska ekonomického cíle sledovaného tímto obcházením zákona méně pochopitelný. Již v rozsudku uveřejněném pod číslem 76/2004 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále jen „76/2004“) totiž Nejvyšší soud vysvětlil, že je-li zástavou splatná peněžitá pohledávka a zástavní právo je vůči poddlužníku účinné, je zástavní věřitel oprávněn domáhat se přímo vůči poddlužníku toho, aby mu až do výše zastavené pohledávky uhradil zajištěnou pohledávku; poddlužník je pak povinen plnit dluh ze zastavené pohledávky přímo

zástavnímu věřiteli. Uvedené plyne z dikce § 151h odst. 2 a § 151i obč. zák. Jinak řečeno, při splnění popsaných předpokladů příslušela zástavní věřitelce již z titulu zástavního práva stejná práva jako ta, jichž se snažila nabýt smlouvou o postoupení pohledávek.

Na základě výše uvedeného lze tedy uzavřít, že jako nepřipustně sjednaná propadná zástava je podle ustanovení § 39 obč. zák. neplatná také smlouva o postoupení pohledávky, která byla (což je v posuzované věci zjevné již z článku VI. zástavní smlouvy) uzavřena za tím účelem, aby zástavním právem zajištěná pohledávka postupnice (zástavní věřitelky) byla uspokojena tím, že se stane majitelkou zastavené pohledávky (že se stane věřitelkou namísto osobní dlužnice - postupitelky).

Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), napadený rozsudek zrušil; vzhledem k tomu, že důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí i na rozhodnutí soudu prvního stupně (které je rovněž založeno na závěru o platnosti smlouvy o postoupení pohledávek), zrušil Nejvyšší soud i je a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2 a 3 o. s. ř.).

Jelikož napadené rozhodnutí neobstálo již v rovině právní, pokládal Nejvyšší soud za nadbytečné se zabývat i dalšími v dovolání uplatněnými dovolacími důvody. V další fázi řízení bude úkolem soudu prvního stupně prověřit, zda žalobcem uplatněný nárok ob stojí z titulu zástavního práva (srov. k tomu R 76/2004), přičemž při vyhotovení nového rozhodnutí bude věnovat náležitou pozornost požadavkům kladeným na obsah odůvodnění rozsudku co do skutkových zjištění v § 157 odst. 2 o. s. ř.

*) Nyní jde o neplatné ujednání podle ustanovení § 169 písm. e/ obč. zák.